

LAURI HAUTAMÄKI
FT, professori emeritus

Muistumia kylätoiminnan alkuvaiheista vuosikymmenten takaa

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.178323>

Kylätoiminta on ollut maaseudun kannalta keskeinen yhteiskunnallinen liike. Kylätoiminnan juuria ei ole kuitenkaan kirjallisuudessa käsitelty kovin tarkasti. Esimerkiksi Hyyryläisen ym. artikkelissa (2025, 112) esitellään kylätoiminnan syntyä sinänsä oikein, mutta kylätoiminnan käynnistäneen tutkimuksen osuus on jäänyt tässä tarkastelussa huomiotta. Myös Tuomas Perheentuvan (2022) toimittama historikki Suomen Kylät ry:n vaiheista antaa mielestäni hyvän kuvan kylätoiminnan kehityksestä Suomen Kylät ry:n ”luotsaamana”, mutta kylätoiminnan syntyvaiheet ovat jääneet viittauksenomaisiksi.

Jotkut saattavat ihmetellä, miksi kirjoitan nyt kylätoiminnasta, koska en ole pitkään aikaan julkaissut siitä mitään. Mielestäni kylätoiminta on niin tärkeä yhteiskunnallinen liike, että sen syntyvaiheita olisi syytä tällä hetkellä tarkentaa ja esitellä nykyistä enemmän. Se on hyvä esimerkki merkittävästä kansanliikkeestä, jonka syntyyn ja kehitykseen on ratkaisevasti vaikuttanut toimintatutkimus. Ensi vuonna tulee kuluneeksi 50 vuotta nykymuotoisen kylätoiminnan alkamisesta. Toivoisin, että muutkin kylätoimintatutkijat kertoisivat tulevan vuoden aikana omia näkemyksiään ja muistojaan kylätoiminnan vaiheista tämän lehden palstoilla. Siksi tarkoituksenani on tässä puheenvuorossa hahmotella omasta näkökulmastani kylätoiminnan syntyyn johtaneita olosuhteita ja toiminnan kasvua maaseutukenttää keskeisesti muokanneeksi liikkeeksi.

Kylätoiminnan idea hahmottuu

Vuoden 1976 alussa toimin Helsingin yliopistossa suunnittelumaantieteen apulaisprofessorina, mutta tiesin tulevani nimitetyksi Tampereen yliopiston aluetieteen professorin virkaan. Siinä vaiheessa en halunnut enää ensi sijassa lisätä tieteellistä pätevyyttäni, vaan tahdoin tehdä tutkimusta, jolla olisi merkittävä ja välitön vaikutus alueelliseen kehitykseen. Hyvänä esimerkkinä oli Mauri Palomäen vuonna 1963 tekemä tutkimus Etelä-Pohjanmaan keskusjärjestelmästä, jossa kehitettyä keskusluokitusta käytettiin hyvinvointipalvelujen järjestämisessä tasapainoisesti koko maassa.

Tutkimuskohteekseni valitsin maaseudun kehittämisen, koska tunsin maaseudun elämää ja oloja jo syntymästäni saakka ja olin tehnyt tärkeimmät tutkimukseni maaseudun kehityksestä. Maaseudun elävänä pysyminen oli mielestäni koko kansakunnan elinehto. Olin kuitenkin huomannut, että maaseudun kehittämisessä oli puutteita. Esimerkiksi palveluita pyrittiin säilyttämään monenlaisilla tukitoimilla, mutta väkiluvun vähetessä palvelut kuitenkin harvenivat. Tuettiin myös maataloutta, mutta samanaikaisesti syntyi ”voivuoria”, joiden purkamiseen tarvittiin paljon valtion varoja. Tämä herätti ärtymystä kaupunkilaisissa. Itse ymmärsin, että sellaiset tukimuodot ovat välttämättömiä mutta kuitenkin vain ”tekohengitystä” maaseudulle.

Voimakkaan taloudellisen kasvun aikana vuosina 1960–70 Suomessa uskottiin kasautuvaan kasvuun, mikä merkitsi kaupunkien kasvun suosi-mista. Oppi-isänä oli ennen kaikkea Gunnar Myrdal (1957). Taustalla uskottiin olevan itseään vahvistavat voimat, joiden myötä kehitys kerran liikkeelle lähdettyään etenee nopeasti ja leviää myöhemmin myös ympäristöön. Näitä voimia tuettiin, jolloin alueellisten erojen tasoittaminen jäi taustalle. Lähtömuutto maaseudulta olikin 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alkupuolella voimakasta. Puhuttiin jopa maaltapaosta, koska sodanjälkeiset suuret ikäluokat olivat varttumassa aikuisiksi ja muuttivat suurin joukoin kaupunkeihin ja Ruotsiin. Näytti siltä, että maaseutu kuihtuu kokonaan ja jää kaupunkien reservialueeksi. Valtiovalta pyrki 1960-luvun lopulta lähtien ohjaamaan alueellista kehitystä tasapainoisemmaksi kehitysaluepolitiikalla, joka oli kuitenkin heikkotehoista ja haparoivaa.

Yleisiin mielipiteisiin vaikutti ennen kaikkea vuosien 1973–74 öljykriisi, joka sai aikaan suuren muutoksen maaseudun asemassa. Maaseudun ja

kaupunkien väliset muuttovirrat tasaantuivat 1970-luvun puolivälissä, jolloin vienti supistui ja työttömyys lähti nousuun myös kaupungeissa. Usko jatkuvaan kasautuvaan kasvuun järkkäyi. Samalla maaseudun tulevaisuudennäkymät näyttivät entistä paremmilta ja maaseudun merkitystä maamme tulevaisuudelle ruvettiin arvostamaan kansallisen omavaraisuuden turvaajana.

Aarninsalon (2024) mukaan öljykriisi nousee esiin saranakohtana, jolloin läntisen teollistuneen maailman valta-asema haastettiin ja aiempi lähinnä sotilaallisesti väritynyt ymmärrys turvallisuudesta ja uhkakuvista laajeni. Ennen kaikkea öljykriisin nähtiin päättäneen toisen maailmansodan jälkeisen, vakaaseen taloudelliseen kasvuun uskoneen hyvinvointivaltio-optimismin ”kultakauden” sekä osoittaneen kasvun rajat. Monet uskoivat vakaaseen taloudelliseen kasvuun perustuneen hyvinvointivaltio-optimismin ajan olevan ohi.

Aluesuunnittelun tutkijana ja opettajana pyrin tutustumaan myös kansainvälisiin uusiin ideoihin alueellisessa kehittämisessä. Ajatusmaailmaani vaikutti suuresti tietojen tihkuminen Suomeenkin asti Friedmanin (1973) esittelemästä uushumanistisesta suunnitteluideologiasta. Siinä suunnittelu nähtiin yhtenä sosiaalisen oppimisen muotona, joka tapahtuu pienissä, ei-hierarkkisesti organisoituneissa pienryhmissä, jotka ovat keskenään yhteistyössä. Ihminen nähdään silloin tahtovana, itseohjautuvana ja vastuullisena toimijana, ei julkisen vallan toimenpiteiden kohteena. Tästä ideologiasta löytyy enemmän tietoa uudemmasta kirjallisuudesta (mm. Hautamäki 1991, 21–22; Helve 1994).

Empiiristä tutkimusta maaseudun kehityksestä en halunnut tehdä, koska maaseudun ongelmat ja kehittämisen kohteet olivat pääpiirteissään jo tiedossani ja niiden ratkaisemiseksi oli esitetty suuri määrä keinoja valtakunnan, väliportaan ja kuntien tasoilla. Niitä kaikkia ei mielestäni pystyttäisi toteuttamaan, eivätkä yksittäiset toimenpiteet olisi riittävän tehokkaita. Kylätason kehittämistä oli kuitenkin tehty vain vähän, ja huomiota oli kiinnitetty ensi sijassa peruspalvelujen säilymiseen. Oivalsin, että maaseudun kehittämisessä oli unohtunut tärkein asia, kylien omatoimisuus eli vanha talkoo- ja osuustoimintaperinne. Mietin, voisiko sen pohjalta löytyä uusi idea, joka saisi kyläläiset uudenlaiseen yhteistoimintaan parantaakseen elinolojaan. Kylissä toimi kyllä aktiivisia yhdistyksiä, mutta yhteistä halua ja toimintaa kylän kehittämiseksi löytyi vain harvoin. Myös puoluepolitiikka hajautti omalla tahollaan kylien yhteishenkeä.

Alustavaa perustaa idealleni olin saanut jo pro gradu -työtä tehdessäni 1960-luvun alussa, jolloin perehdyin kotikyläni kehitykseen. Kylään oli 1900-luvun alkupuolella perustettu oma meijeri, osuuskauppa ja osuus-kassa. Niillä kaikilla oli näyttävä toimitalo kylän keskustassa. Kylässä oli myös vilkkaasti toimiva nuorisoseura, joka omisti yhdessä maamies-seuran kanssa komean Seurojentalon. Kuulin vanhoilta kyläläisiltä, kuinka silloiset asukkaat olivat osuustoiminnan myötä yhdistäneet voimansa ja pystyneet parantamaan tuotteidensa markkinointia ja uudistusten rahoitusta. Nuorisoseuran piirissä oli edistetty henkisiä harrastuksia.

Ratkaisevan virikkeen kylätoiminnan idean toteuttamiselle sain osallistuessani asiantuntijajäsenenä Teknillisen korkeakoulun käynnistämään monitoimikylätutkimukseen vuonna 1976, jolloin eräs kohdekylä sanoutui irti tutkimuksesta ja ilmoitti olevansa omatoimikylä, joka ei halua ulkopuolista ohjausta. Toinen innoittava esimerkki oli Vuotson kylätoimikunta, joka oli Sodankylän kunnan nimittämä virallinen toimikunta ja toimi aktiivisesti kylän kehittämiseksi. Eri puolilta Suomea löytyi muitakin esimerkkejä uudenaikaisesta yhteistoiminnasta, joista kerrotaan enemmän kirjassani *Elävä kylä, elävä kotiseutu, elävä maaseutu* (1989, 21–23). Yhteistä kaikille edellä mainituille esimerkeille oli kyläläisten ryhtyminen omaehtoiseen toimintaan elinolojensa parantamiseksi. Mikään näistä virikkeistä ei kuitenkaan sellaisenaan sopinut omaan ideaani ja ihanteisiini. Käytänkin niistä nimitystä kylätoiminnan varhaiset edeltäjät. Tutkimusongelmakseni tuli, voisiko kyläläisten yhteistoimintaa virittää ja ohjata toimintatutkimuksen keinoin ja sillä tavalla saada aikaan toimintaa elinolojen parantamiseksi.

Alusta lähtien ihanteeni kylän kehittämisessä oli yleisesti tunnettu antiikin Ateenan suora demokratia, jonka periaatteita sovelsin 1970-luvun suomalaisiin olosuhteisiin. Olennaisena lähtökohtana on vapaa-
muotoinen kyläkokous, johon jokainen kyläläinen on tervetullut ja jossa päätetään kylän toimintaa koskevista asioista. Kokouksessa tehdään tärkeimmät päätökset sekä valitaan kylätoimikunta hoitamaan käytännön asioita ja toteuttamaan toimintasuunnitelma, joka on laadittu kyläkokouksessa hyväksytyjen päätösten pohjalta. Puoluepolitiikointi jätetään syrjään ja tärkeimmäksi tavoitteeksi asetetaan yhteinen toiminta kylän kehittämiseksi sekä kyläläisten yhteisen edun ajaminen kuntaan ja muihin viranomaisiin päin. Yhteydet kuntaan voitaisiin hoitaa henkilökohtaisin yhteydenotoin ja kuntasuunnittelun kautta.

Ideani oli aloittaa kylätoiminta mahdollisimman vapaamuotoisesti. Toiminta voitaisiin näin aloittaa välittömästi, vailla yhdistystoiminnan vaatimia muodollisuuksia. Myöhemmin kylätoimikunta voitaisiin vakiinaistaa yhdistykseksi, jos kylässä niin haluttaisiin. Kylätoiminta käynnistettäisiin aluksi valituissa esimerkkikunnissa ja -kylissä ja myöhemmin koko maassa koulutuksen ja tiedon levittämisen avulla. Tietoa kylätoiminnasta annettaisiin aluksi paikan päällä. Koko maahan tarkoitettua koulutusta järjestettäisiin ja opetusaineistoa tuotettaisiin vasta myöhemmin.

Kylätutkimus 76 lähtee liikkeelle

Päätökseni kylätutkimuksen aloittamisesta varmistui alkuvuodesta 1976. Tiesin, etten pysty yksin tutkimushanketta toteuttamaan. Yhteistyökumppaniksi valitsin Suomen Kunnallisliiton, jonka edustajien kanssa olin jo aiemmin tehnyt yhteistyötä. Niinpä otin yhteyttä kuntasuunnittelutoimiston päällikköön Tarmo Paloseen, joka innostui aiheesta ja lupasi suositella artikkelini julkaisemista *Suomen Kunnat* -lehdessä (Hautamäki 1976a). Vaikka artikkelissa esitetyt ideat kohdistuivat suurelta osin kuntasuunnittelun kehittämiseen kylätasolla, siitä hahmottuivat Hyyryläisen (1994, 41–44) mukaan kylätoiminnan periaatteelliset alkuasetelmat ja yhteiskunnalliset yhteydet eli Kylätutkimus 76:n keskeiset lähtökohdat. Koska myös toimitusjohtaja Paavo Pekkanen ja tutkimusosaston päällikkö Olli Paasio suhtautuivat ideaani myönteisesti, jatkoin sen työstämistä edelleen. Alkusyksyllä 1976 tehtiin johdollani kysely, joka suunnattiin kaikkiin maalaiskuntiin ja jossa selvitettiin maaseutukylien omatoimisuutta ja aktiivisuutta sekä kuntasuunnittelun ja kylien omatoimisuuden yhteyksiä. Alustavat tiedot olivat lupaavia ja innostivat minua aloittamaan tutkimushankkeen valmistelun. Johtoryhmän jäseniksi pyysin Tarmo Palosen ja Olli Paasion kunnallishallinnon ja kuntasuunnittelun asiantuntijoiksi. Niinpä laadin syksyllä 1976 Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen ja Suomen Kunnallisliiton yhteisen Kylätutkimus 76:n tutkimussuunnitelman, jonka johtajana ja päättäjänä toimin.

Edellä mainittuun kyselyaineistoon perustuva tutkimus valmistui jo vuoden 1977 alussa Jorma Korhosen tekemänä pro gradu -työnä: *Maaseutukylien kyläyhteisöjen aktiivisuus*. Valmistuessaan se sai suurta julkisuutta. Siihen asti maaseudusta ja kylistä oli ollut yleensä esillä vain ikäviä asioita. Nyt löytyi aktiivisia kyliä ja hienoja saavutuksia kylien

kehittämisessä. Monet kunnat tarjoutuivat esimerkkikunniksi, joissa oli myös kokeilukyliksi tarjoutuvia kyliä. Kritiikkiäkin esitettiin. Joissakin vastauksissa pelättiin kunnan eri osa-alueiden välisten ristiriitojen lisääntymistä. Kyläajattelua syytettiin myös menneiden aikojen romantiikaksi. Tärkeintä oli kuitenkin, että maaseutukylissä ja -kunnissa ideani vastaanotto oli pääosin myönteinen.

Ennen varsinaisen tutkimuksen aloittamista halusin varmistaa, että kylätoiminnassa voitaisiin saada aikaan yhteistyötä kylissä toimivien yhdistysten kanssa. Niinpä järjestin yhteistyössä Suomen Kunnallisliiton edustajien Tarmo Palosen ja Leena Meisalon kanssa kaksipäiväisen valtakunnallisen kylätutkimusseminaarin 1/1977 Seinäjoella. Suunnittelussa olivat mukana myös toimistopäällikkö Anssi Paasivirta Valtioneuvoston kanslian suunnitteluosastolta, lisensiaatti Tapani Köppä Pellervo-seurasta sekä toiminnanjohtaja Teuvo Lagerstedt Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitosta. Käytännön järjestelyt hoiti Etelä-Pohjanmaan kesäyliopisto.

Seminaarin teema oli järjestöjen mahdollisuudet maaseudun kehittämisessä. Pää tarkoituksena oli esitellä tutkimusideaani ja häivyttää siihen kohdistuvia epäluuloja. Seminaariin kutsuttiin tärkeimpien maaseudulla toimivien järjestöjen edustajat. Useimmat suhtautuivat ideaan myönteisesti heti alusta lähtien, mutta jotkut olivat kriittisiä. Eniten pelättiin, että uusi idea haittaisi oman yhdistyksen toimintaa lisäämällä kilpailua kylien henkisistä voimavaroista. Kun ideasta keskusteltiin tarkemmin, ymmärrettiin yleisesti, että kylien elpyminen hyödyttäisi myös ennestään toimivia yhdistyksiä. Muistelen, että en ole koskaan ollut järjestämässä toista tällaista tapahtumaa, jossa keskustelu olisi ollut niin vilkasta ja rakentavaa. Ensimmäisen päivän iltana keskustelu jatkui niin vilkkaana, että pääsin nukkumaan vasta aamuyöllä.

Kylätoimintaa edistetään koko maassa

Myönteisten kokemusten ansiosta päätin jatkaa Kylätutkimus 76 -hanketta yhteistyössä Suomen Kunnallisliiton edustajien kanssa ja anoa vuosi 1977–79 rahoitusta Suomen Akatemian luonnontieteelliseltä toimikunnalta (Hautamäki 1976b). Samalla pyydettiin johtoryhmään kaksi uutta jäsentä: sisäasiainministeriön Aluepoliittisen osaston toimistopäällikkö Anssi Paasivirta ja Suomen Kunnallisliiton toimistosihtööri Liisa Meisalo.

Tutkimussuunnitelma laadittiin kolmeksi vuodeksi. Pää tarkoituksena oli edistää kylätoimintaa koko maassa. Tavoitteena oli ensi vaiheessa innostaa valittujen esimerkkikuntien ja -kylien asukkaita yhteistoimintaan kylän kehittämiseksi sekä kannustaa kunnan viranomaisia ja luottamushenkilöitä kehittämispyrkimysten tukemiseen. Tutkimus tehtäisiin paikan päällä, ei postikyselynä. Kyläläisiä innostettaisiin pitämään kyläkokous, jossa keskusteltaisiin ja päätettäisiin kylätoiminnan aloittamisesta ja kylätoimikunnan valinnasta. Tutkijoiden avustamana kyläläiset laatisivat myös kylän kehittämissuunnitelman, jos se katsotaan tarpeelliseksi. Tutkimuksen kuluessa pidettäisiin yhteyttä tiedotusvälineisiin niin, että kyläläisten toiminta saisi julkisuutta. Esimerkkikuntien tulisi sijaita eri puolilla maata, olla erityyppisiä sekä halukkaita kokeilemaan kylätoimintaideaa ja rahoittamaan mahdollista kunnassa tehtävää kylätutkimustyötä. Varoja anottiin myös julkaisu- ja koulutustoimintaa varten.

Pettymys oli suuri, kun tutkimukseen saatiin rahoitusta vain yhdelle vuodelle. Tutkimushanketta lähdettiin kuitenkin tekemään alkuperäisen suunnitelman mukaan, koska riittävän monet kunnat ilmoittivat rahoittavansa itse oman tutkimuksensa. Tutkittaviksi valittiin alustavasti seitsemän kuntaa niin, että tutkimuskunnat jakautuisivat tasaisesti eri puolille maata. Tämä vaati niin paljon kenttätutkimusta, ettei sitä voitu tehdä yksinomaan Kylätutkimus 76:n voimin. Tutkimusvastuuta oli jaettava myös muualle. Myönteisen vastauksen asiaa koskevaan tarjoukseeni antoivat viiden yliopiston edustajat siten, että Tampereen yliopiston alue-tieteen vastuulle tuli Padasjoki, Oulun yliopistolle Kuhmo, Joensuun yliopistolle Kitee, Turun yliopistolle Kiukainen ja Vaasan yliopistolle Kauhajoki. Helsingin yliopiston suunnittelumaantieteen vastuulle tulivat Kerimäki ja Juankoski.

Tutkimushankkeessa mukana olevat tutkijat pitivät Helsingissä keväällä 1977 kaksipäiväisen yhteisen suunnitteluseminaarin, jossa tutkimushankkeen johtajana esittelin ensin kylätoimintaa yleisesti ja sen jälkeen erikseen kylätutkimusta, sen tavoitteita ja toteuttamista. Seminaarin sihteerinä toimi Harri Schulman Helsingin yliopiston Maantieteen laitokselta. Sovittiin, että kunkin yliopiston edustajat tekevät itsenäisesti oman tutkimuksensa. He esittelivät omat suunnitelmansa, minkä jälkeen keskusteltiin niiden toteuttamisesta. Kaikissa edellä mainituissa tutkimuskunnissa tutkijat onnistuivat tehtävässään hyvin.

Kaikkiaan kuuden yliopiston mukanaolo Kylätutkimus 76:n kenttätutkimusvaiheessa loi joillekin harhakuvia jostakin suuresta tutkimushankkeesta, jota olisin vain koordinoinut (vrt. Hyyryläinen ym. 2011, 23). Pääroolissa oli kuitenkin koko ajan vain Kylätutkimus 76, jonka johtajana ja päätutkijana toimin.

Juankosken ja Kerimäen kunnassa tehtävä kylätutkimus oli minun vastuullani, mutta suunnitteluun ja toteutukseen osallistuivat myös johtoryhmän jäsenet Anssi Paasivirta ja Tarmo Palonen sekä Harri Schulman. Juankosken tutkimusta valmisteltiin keväällä 1977 johtamassani suunnittelumaantieteen seminaarissa, jossa olivat mukana kaikki kylätutkimukseen osallistuvat opiskelijat. Kenttätutkimus tehtiin kesällä. Kylissä pidettiin kyläkokous, josta tiedotettiin etukäteen. Aluksi kerrottiin kylätutkimuksen tavoitteista ja yleensä kylien kehittämisestä. Sen jälkeen kyläkokous järjestäytyi, ja kyläläiset valitsivat kokoukselle puheenjohtajan ja sihteerin. Keskustelua käytiin aluksi yleensä kylätoiminnasta ja siitä, perustetaanko kylätoimikunta vai ei ja miten se toimisi. Kyläläiset kyselivät, ja minä vastailin parhaani mukaan. Puheenvuoroissa tulivat selkeästi esille kylän ongelmat ja tärkeimmät kehittämis-kohteet. Kussakin kolmessa kylässä valittiin väliaikainen kylätoimikunta ja sille puheenjohtaja ja sihteeri. Sen jälkeen keskusteltiin kylätoimikunnan lähiajan tehtävistä ja kehittämishankkeista. Kyläläiset olivat pääosassa ja me tutkijat kuuntelijoita. Kenttätutkimuksessa kerättiin myös tietoja kylien väestöstä, elinkeinoista ja elinympäristöstä. Haastateltaviksi valittiin kunnan johtavia viranhaltijoita ja tutkimuskylien asukkaita.

Jo ensimmäisen kyläkokouksen jälkeen tulin vakuuttuneeksi kylätoimintaiden onnistumisesta. Asiat sujuivat juuri sillä tavalla kuin olin odottanutkin. Kyläkokoukset saivat suurta julkisuutta tiedotusvälineissä. Myös kyläläisten haastattelut onnistuivat, ja kylätoiminta lähti muutenkin hyvin vauhtiin. Kerimäen kylätutkimuksen tekivät johdollani kolme opiskelijaa pro gradu -työnään, ja tutkimustyössä voitiin hyödyntää Juankoskella saatuja kokemuksia. Tämänkin työ sai osakseen erittäin myönteistä julkista huomiota, ja työn tulokset julkaistiin Suomen Kunnallisliiton julkaisusarjassa (Jokioinen ym. 1978).

Vuoden 1978 alusta siirryin aluetieteen professoriksi Tampereen yliopistoon, mutta pystyin luontevasti jatkamaan kylätoiminnan tutkimusta ja kehittelyä, koska opetusalanani pysyi käytännössä samansisältöisenä. Suuri menestys oli tutkimusretki syksyllä 1978 Kauhajoen Nummijärvelle, joka

osoittautui erittäin aktiiviseksi ja monipuoliseksi tutkimuskohteeksi. Tutkimusretken tulokset julkaistiin Aluetieteen laitoksen julkaisusarjassa (Hautamäki 1978), ja niitä esiteltiin laajasti myös valtakunnallisissa tiedotusvälineissä, televisiossa ja *Suomen Kuvalehdessä*.

Koska kylätoiminta koettiin kiinnostavaksi asiaksi koko maassa, puhujapyyntöjä tuli paljon. Vastasin myöntävästi, jos minulla suinkin oli aikaa. Olen kirjannut puhuneeni 266 kylätoimintatilaisuudessa vuosien 1977–87 aikana (Hautamäki 1989, 36). Oli selvää, että yksittäiset puhetilaisuudet eivät olleet riittäviä, vaan alan koulutusta oli järjestettävä kiireellisesti ja saatava aikaan sitä varten opetusaineistoa. Niinpä julkaisin vuonna 1979 Gummeruksen kustantaman kirjan *Elävä kylä: kylätoiminnan opas*, joka myytiin loppuun parissa vuodessa.

Torsti Hyryläisen (1994, 45) mukaan *Elävä kylä* on suomalaisen kylätoiminnan opillisen kerronnan keskeisin teksti, Kylätutkimus 76:n voimalla piirretty kylätoiminnan (esi)kuva. Siinä tiivistyy kylätoiminnan senhetkinen opillinen sisältö sekä esitellään kylätoiminnan perusteita ja siihen asti kertyneitä myönteisiä kokemuksia kylätoiminnasta. Kirjassa annetaan perustiedot kylätoiminnasta, sen käynnistämisestä, toimintamuodoista ja menetelmistä sekä esitetään esimerkkejä onnistuneesta kylätoiminnasta.

Koulutusta järjestettiin ilman suuria ongelmia, vaikka vakituisia opetushenkilöitä ja toimipisteitä ei sitä varten ollutkaan. Paikalliseen koulutukseen sopivat parhaiten kansalais- ja työväenopistot, joiden rehtorit järjestivät hämmästyttävän tehokkaasti alan opetusta. Sitä varten tehtiin erikseen Kylät oppimaan -oheisaineisto. Lääni- ja maakuntatasolla oli monia koulutusta antavia tahoja: maakuntaliitot, seutukaavaliitot, kesäyliopistot ja kansanopistot. Valtakunnallisella tasolla koulutusta järjestivät muun muassa yliopistot, kesäyliopistot ja Suomen Kunnallisliitto. Erityisen merkittävä oli Suomen yleisradion opetusosaston vuonna 1980 tuottama kuusiosainen ohjelmasarja ”Kylä kehittyi”, jolla oli kuulijoita keskimäärin 255 000. Maanviljelijöistä keskimäärin 22 % kuunteli ohjelmasarjaa, mikä on harvinaisen korkea osuus. Kylätoimintakoulutuksen järjestämistä selvitetään tarkemmin Kylätoiminnan loppuraportissa *Elävä kylä, elävä kotiseutu, elävä Suomi* (Hautamäki 1989, 107–111).

Kylätoiminnan vetovastuu Kyläasiain neuvottelukunnalle

Vuonna 1980 totesin Kylätutkimus 76:n ensisijaisen tavoitteen jo täyttyneen. Kylätoimikuntia oli yli 1 000, ja kylätoiminnan leviäminen jatkui voimakkaana. Oli selvää, että kylätoimintaliike oli tullut jäädäkseen. Niinpä halusin vetäytyä kylätoiminnan johtamistehtävistä ja tyytyä pelkästään kylätoiminnan tutkijan rooliin saadakseni enemmän aikaa virkani hoitoon. Tätä varten rupesin ideoimaan maaseudulla toimivien järjestöjen yhteisen neuvottelukunnan perustamista, koska niiden edustajat olivat jo vuoden 1977 seminaarissa ilmaisseet halunsa kylien kehittämiseen ja suhtautuivat myönteisesti kylätoimintaan.

Pidin varmana, että pelkästään kylätoimikuntien yhteistyöelintä ei kannattaisi edes ehdottaa, koska sillä ei olisi käytettävissä vaadittavia varoja eikä toimitiloja. Silloin kylätoiminta olisi saattanut laantua tai olisi voinut syntyä sisäisiä ristiriitoja. Jokin järjestö tai puolue olisi voinut yrittää jopa ”kaapata” kylätoiminnan. Olisin saattanut silloin joutua olemaan merkittävästi mukana kylätoiminnan kehittämisessä, mikä olisi vienyt liikaa aikaa varsinaiselta virkatyöltäni. Järjestöjen yhteistyö kylien kehittämiseksi oli mielestäni tarkoitettu väliaikaiseksi yhteistyöelimeksi siihen asti, kunnes kylätoiminnassa itse halutaan irtautua siitä ja on riittävästi tahtoa ja voimavaroja perustaa oma yhteistoimintajärjestö.

Suurimpana vaarana uuden neuvottelukunnan perustamisessa pidin sitä, että joku puheenjohtajaksi valittu saattaisi yrittää pysyä paikallaan jatkuvasti. Yhteistyössä korostuisi silloin liikaa yhden järjestön ääni. Niinpä suosittelin seuraavan erityispykälän noudattamista: puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan toimikausi on kaksi vuotta. Kun ensimmäisen puheenjohtajan toimikausi päättyy, varapuheenjohtaja siirtyy uudeksi puheenjohtajaksi ja hänen tilalleen valitaan uusi varapuheenjohtaja, joka puolestaan siirtyy puheenjohtajaksi seuravaksi kahdeksi vuodeksi ja niin edelleen. Tämä menettely sitten hyväksyttiin aikanaan, ja se toimi tarkoitettulla tavalla.

Marraskuun lopulla vuonna 1980 järjestimme yhdessä Suomen Kunnallisliiton edustajien toimistopäällikkö Tarmo Palosen ja tutkimussihteeri Rainer Alasen kanssa Valtakunnallisen kylätoimintaseminaarin Seinäjoella. Käytännön järjestelyt hoiti Etelä-Pohjanmaan kesäyliopisto. Seminaarissa esiteltiin laajasti siihenastisia saavutuksia kylätoiminnassa. Tärkeintä oli kuitenkin se, että Suomen Kunnallisliiton toimitusjohtaja Paavo

Pekkanen esitti Kyläasiain neuvottelukunnan perustamista edellä esitetyn valmistelun pohjalta. Koska asiasta ei ollut aiemmin julkisesti tiedotettu, esitys viritti vilkasta keskustelua puolesta ja vastaan. Lopulta yleinen mielipide kääntyi neuvottelukunnan perustamisen kannalle. Myöhemmin esitettiin hyvinkin kriittisiä puheenvuoroja, mutta Kyläasiain neuvottelukunnan perustamispäätös tehtiin jo seuraavana vuonna 1981. Ilokseni totesin kylätoiminnan kehittyvän Kyläasiain neuvottelukunnan ohjaamana erittäin hyvin. Käytännön toiminnasta vastasi Tarmo Palonen apunaan Suomen Kunnallisliiton henkilökuntaa. Osallistuin tarpeen vaatiessa neuvottelukunnan kokouksiinkin, mutta en puuttunut käytännön toimintaan. Esitin tosin yhden uuden idean käyttöönottoa kylätoimintaan, Vuoden kylän valitsemista, joka toteutettiin ensimmäisen kerran vuonna 1984.

Kylätoimintatutkimus ja maaseudun kehittämistyö jatkuvat 1980-luvulla

Vuonna 1989 julkaisin Kylätutkimus 76:n loppuraportin: *Elävä kylä, elävä kotiseutu, elävä Suomi* (Hautamäki 1989), jossa kuvataan kylätoiminnan syntyä, laajenemista ja tuloksellisuutta. Se on mielestäni päätyöni kylätoiminnan alalla mutta jäänyt valitettavasti vähälle huomiolle, koska sen julkistaminen epäonnistui pahasti. Myyntityö jäi vähäiseksi, ja suuri osa painetuista kirjoista jäi jostakin syystä pitkäksi ajaksi varastoon.

Loppuraportin tärkeimpänä tuotoksena pidän toimintatutkimuksen strategian teoreettista hahmottamista (Hautamäki 1989, 27–30). Sauli Rouhisen (1980) teoreettisen ajattelun pohjalta olen kehittänyt myöhemmin viisijaon, jossa tiivistetään itse asiassa koko kylätoimintatutkimuksen idea: tietoisuus – toiminta – elinolot – toimintatutkimus – hallinto. Yksinkertaistettuna se toimii seuraavasti:

Kylätoiminnassa kyläläiset tulevat tietoisiksi yhteisistä eduista, tavoitteista ja kehittämiskohteista, jolloin he rupeavat yhteistyössä toteuttamaan niitä ja siten parantamaan omia elinolojaan. Tämä lisää kyläläisten yhteisöllisyyttä ja tietoisuutta uusista yhteisistä tavoitteista ja kehittämiskohteista, joiden saavuttamiseksi syntyy taas uutta toimintaa, ja samalla ylläpidetään kylässä ennestään olevia tärkeitä toimintoja. Näin kylätoiminta johtaa parhaimmillaan kasautuvaan kehitykseen, joka lisää kaikkien kyläläisten hyvinvointia. Silloin kyläläiset muodostavat

”oppivan organisaation”, joka tuli tunnetuksi 1990-luvulla. Se on organisaatio, jolla on kyky luoda, hankkia ja siirtää tietoa sekä muuttaa omaa käyttäytymistään uuden tiedon ja uusien käsitysten mukaiseksi (Senge 1990). Kylätoimintatutkijan roolina on antaa rohkaisua, ideoita ja tietoja sekä järjestää koulutusta toiminnan perustaksi. Tärkeitä on myös julkisen huomion kohdistaminen hyviin esimerkkeihin tiedottamalla kylien aikaansaannoksia ja tutkimustuloksia julkisille tiedotusvälineille. Keskeisiä ovat toimijat, eivät tutkijat. Hallinto puolestaan tarjoaa yleisiä edellytyksiä kyläläisten elämälle ja voimavaroja kyläläisten toimintaa varten.

Kylätoimintatutkimusta edistin myös opinnäytteitä ohjaamalla ja hankkimalla rahoitusta niiden tekemiseksi. Nämä syvensivät ja laajensivat suuresti kylätoiminnan käytännöllistä ja teoreettista perustaa. Sauli Rouhinen (1980) loi vankkaa teoreettista perustaa toimintatutkimukselle. Esko Repo esitteli kyläympäristön kehittämistä väitöskirjassaan (1990). Torsti Hyyryläinen (1988, 1992 ja 1994) kehitti kylätoiminnassa keskeisiä toimintatapoja: omaehtoisuutta, luovuutta ja talkotoiminnan olemusta. Tärkeä oli myös Tapani Kajamaan (1982) tutkimus kylien kehittämisen organisaatiosta, mutta sen merkitys on jäänyt vähäiseksi, koska kylät ovat ajan mittaan jääneet huomiotta kunnan kehittämisessä (Hyyryläinen ym. 2025, 124).

Vaikka pidin kylätoimintaa maaseudun kehittämisen peruspilarina, ymmärsin, ettei maaseutu pysty kehittymään pelkästään kylätoiminnan varassa. Niinpä kehitelin edelleen jo vuonna 1985 ideoimaani monitasosuunnittelua, jonka avulla voidaan yhdistää alhaalta ylöspäin ja ylhäältä alaspäin suuntautuva vaikuttaminen (Hautamäki 1985). Paavo Papunen (1986) kehitti sitä vielä pitemmälle tutkimuksessaan *Monitasosuunnittelu alueellisessa kehittämisessä*. Kullakin aluetasolla – valtakunta, maakunta, kunta ja kylät – asetetaan omat tavoitteensa ja myös toteutetaan niitä käytettävissä olevien voimavarojen turvin. Kullakin tasolla myös koordinoidaan alemman tason suunnittelua ja tuodaan omat näkökohdat ylemmän tason suunnitteluun. Kylätasolla tämä merkitsee sitä, että omana voimavarana on ennen kaikkea omatoimisuus, mutta yhteistyötä harjoitetaan muiden aluetasojen kehittäjien kanssa. Periaatteeksi kiteytettynä: ”ideat alhaalta, rahat ylhäältä”. Olen tyytyväinen siihen, että aluepolitiikkaa ruvettiin muuttamaan esittämäni suuntaan.

”Kylähullusta” aluetieteen ja maaseudun kehittäjäksi

Sauli Rouhista lainaten totesin 1990-luvun alussa: ”Hyvä kylätutkija tekee itsensä tarpeettomaksi.” Kylätoiminta ei enää tarvinnut työpanostani, koska se oli silloin jo saavuttanut suomalaisessa yhteiskunnassa vankan aseman, jollaista en olisi voinut idean alkuvaiheessa edes kuvitella. Kyläasiain neuvottelukunta oli Tarmo Palosen organisoimana osoittautunut erinomaiseksi kylätoiminnan yhteiselimeksi, ja kylätoiminta oli vakiintunut olennaiseksi osaksi maaseudun kehittämispolitiikkaa. Eero Uusitalo jatkoi ansiokkaasti Tarmo Palosen työtä Kyläasiain neuvottelukunnan puheenjohtajana vuodesta 1994 alkaen (Palonen 2022, 15). Neuvottelukunnan työtä jatkoi vuonna 1997 perustettu Suomen Kylätoiminta ry.

Aluetieteen opetukseen keskityin 1990-luvun alkupuolella, koska valmistuneiden työttömyys oli suuri lamakauden takia. Sen ohella halusin tehdä tutkimusta maaseudun kehittämiseksi. Osallistuin myös maaseudun valtakunnallisen kehittämisohjelman laatimiseen 2000-luvun alussa, mutta erosin valmisteluryhmästä, koska ohjelma haluttiin mielestäni koostaa lähinnä sellaisista ehdotuksista, jotka olivat jääneet toteuttamatta eri ministeriöiden aiemmissa budjeteissa. Itse olisin halunnut laadittavaksi suunnitelman, jolla on selkeät omat tavoitteet alustavine hankesuunnitelmineen. Kirjoitin asiasta *Maaseudun uusi aika* -lehteen artikkelin (Hautamäki 2002b), jossa esitin perusteita ja suuntaviivoja maaseudun yritystoiminnan kehittämiseksi. Kehittämisohjelmaan halusin sisällyttää yritystoiminnan aktiivisen ja tehokkaan kehittämisen kaikilla aluetasoilla eli valtakunnan, maakunnan, kunnan ja kylien tasoilla. Artikkelini pohjalta esitettiin epäilyjä, että olisin vähätellyt kylätoiminnan merkitystä. Kyse ei ollut todellakaan kylätoiminnan vähättelystä vaan siitä, että se ei ollut yksinään riittävä maaseudun kehittämiseksi.

Uskoni maaseudun yritystoiminnan lupaaviin kehittämismahdollisuuksiin perustui vuosituhanen vaihteessa tekemiini tutkimuksiin (Hautamäki 2000 ja 2002a). Teollisuus oli niihin aikoihin koko Suomessa laajentunut suuresti. Vientimahdollisuudet olivat parantuneet ulkomaankaupan vapauttamisen ja Euroopan unioniin liittymisen ansiosta. Näin avautuneet uudet markkinat antoivat vauhtia viennille ja elinkeinoelämän uudistumiselle. Tähtiyrityksenä oli Nokia Oy, joka yhdessä muiden suurten veturiyritysten kanssa oli synnyttänyt myös maaseudulle nopeasti kasvavia yritysverkostoja, jotka tekivät sopimusvalmistusta ja alihankintaa. Maaseudulle näytti olevan syntymässä myös yrityskyliä

vetovoimaisen yrityksen tai matkailukohteen välittömään ympäristöön. Niinpä uskoin maaseudun teollisuuden kasvavan edelleen.

Edellä mainituissa odotuksissani olin valitettavasti väärässä kuten useimmat muutkin. Koko Suomen teolliset työpaikat vähenivät suuresti, kun nousukausi loppui ja maailmalla puhkesi finanssikriisi. Sen jälkeenkin teollisuuden kasvu koko maassa on virallisten tilastojen mukaan jäänyt vähäiseksi. Maaseudun yritystoimintaa olisi mielestäni siitä huolimatta kehitettävä, vaikkakin uudelta pohjalta ja pienimuotoisemmin kuin olin aiemmin esittänyt. Leader-rahoitus on osoittautunut hyväksi keinoksi yrittäjyyden edistämiseksi maaseudulla, mutta se ei ole yksin riittävä. Yrittäjyyttä, hyvää työvoimaa ja muita yritystoiminnan edellytyksiä löytyy maaseudulta edelleen. Erityisesti matkailulla on erinomaiset edellytykset laajeta.

Osuuttani kylätoiminnan käynnistämiseen ja käsitystäni kylätoiminnasta on kiitosten ohella myös kritisoitu. Suurin kritiikki on yleisesti sanottuna kohdistunut siihen, että kylätoimintateoreetikkojen ja todellisuuden välillä on ristiriitaa (mm. Rimmi 1988). Omalta osaltani kiistan jyrkästi tämän väitteen. Kylätoimintaideani ja kylätoimintaa koskevat kaikki julkaisuni perustuivat mitä suurimmassa määrin 1970–80-lukujen todellisuuteen. Tämän ymmärtäneen jokainen, joka vaivautuu perehtymään julkaisuihini ilman ideologisia ennakkokäsityksiä.

Loppusanat

Tätä kirjoittaessani palautuu selkeästi mieleeni vuosi 1976, jolloin aloitin Kylätutkimus 76 -tutkimushankkeen yhteistyössä Tarmo Palosen ja Suomen Kunnallisliton kanssa. Alkuvaiheessa keskityin kylätoiminnan keskeisten ideoiden kehittelyyn sekä kylätoiminnan käynnistämiseen ja koulutuksen järjestämiseen. Kylätoiminta laajeni hämmästyttävän nopeasti. Olin jo vuonna 1980 vakuuttunut siitä, että kylätoiminta on vakiinnuttanut asemansa suomalaisessa yhteiskunnassa eikä enää välttämättä tarvinnut panostani käytännön johtamisessa. Niinpä esitin idean Kyläasiain neuvottelukunnan perustamisesta, joka vastasikin vuodesta 1982 lähtien menestyksellisesti kylätoiminnan ohjaamisesta. Nykyisin tätä työtä jatkaa vuonna 2018 perustettu Suomen Kylät ry, joka on vahva paikallisen kehittämisen valtakunnallinen edunvalvoja.

Kylätoiminnan tieteellistä tutkimusta tein aktiivisesti 1980-luvun loppuun asti. Tämän jälkeen keskityin tutkimustoiminnassani maaseudun yritystoiminnan kehittämiseen, koska maaseutu ei mielestäni pysyisi elävänä pelkästään kylätoiminnan varassa. Tämä on osoittautunut kuitenkin vaikeaksi ongelmaksi, jota ei yksittäisillä tutkimuksilla pystytä ratkaisemaan.

Olen todella tyytyväinen siihen, että kylätoiminta on saanut aikaan merkittäviä tuloksia maaseudun kehittämisessä. Se on Annastiina Henttosen (2009, 9, 43) mukaan valanut pohjaa uudelle maaseutupolitiikalle ja ollut merkittävä maaseutupolitiikan avaus. Kylätoiminta on nähty tärkeänä resurssina, voimavarana, joka yhdistettynä ulkopuoliseen tukeen kohottaa asukkaiden hyvinvointia. Kylätoiminnan periaatetta on menestyksellisesti toteutettu Leader-toimintana, joka on Laura Jäniksen (2018, 119) mukaan ollut tehokasta ja tuloksellista.

Kiinnostava kysymys on, millaista yhteistoimintaa olisi kylissä syntynyt ilman Kylätutkimus 76:n vaikutusta. Uskaltaisin väittää, ettei olisi syntynyt kylätoiminnan tapaista voimakasta kansanliikettä kylien kehittämiseksi, vaan yhteistoiminta kylissä olisi luultavasti jatkunut samanlaisena kuin kylätoiminnan varhaisten edeltäjien aikana. Eniten olisi varmaan syntynyt lyhytaikaisia yhden asian liikkeitä, jotka tähtäisivät esimerkiksi koulun tai postin säilyttämiseen tai ympäristön suojeluun. Myös pitempiaikaisia, esimerkiksi kotiseututyöhön liittyviä yhdistyksiä olisi varmaan perustettu lukuisia, samoin kunnallishallinnon alaisia kylätoimikuntia. Lisäksi puolueet olisivat saattaneet perustaa omia kylätoimikuntiaan.

Näin jälkeensä tuntuu todella hienolta, että olen saanut olla mukana kylätoiminnan alussa, idean löytäjänä ja kehittäjänä sekä ensi vaiheen kylätoiminnan tien avaajana, kannustajana ja kouluttajana. Hyvin iloinen olen siitä, että minua on mainittu jopa kylätoiminnan isäksikin, esimerkiksi Wikipediassa ja Tarmo Palosen (1996, 203) artikkelissa ”Lauri Hautamäki – kylätoiminnan isä”. Esitän mitä parhaimmat kiitokset kaikille, jotka ovat olleet mukana ”retkelläni” tai muuten minua avustaneet. Valitettavasti kiitokseni eivät enää kaikkia tavoita.

Kirjallisuus

- Aarninsalo, L. 2024. 1970-luvun öljykriisi: Kokoaan vaikuttavampi kriisi? <http://hdl.handle.net/10138/592787>.
- Friedman, J. 1973. *Retracking America: A theory of transactive planning*. Garden City.

- Hautamäki, L. 1976a. Haja-asutusalueiden suunnittelun uusia suuntaviivoja. Suomen Kunnat 11/1976.
- Hautamäki, L. 1976b. Kylätutkimus 76 tutkimussuunnitelma: tavoitteet ja alustava ohjelmointi. Helsingin yliopiston maantieteen laitos. Suomen Kunnallisliitto. Kylätutkimus 76, raportteja 1/1976.
- Hautamäki, L. (toim.). 1978. Kylätutkimus Kauhajoella Nummijärven kylässä. Tampereen yliopisto, Aluetiede.
- Hautamäki, L. 1979. Elävä kylä: kylätoiminnan opas. Gummerus.
- Hautamäki, L. 1985. Maaseudun kehitys ja omatoimisuus. Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos. Tutkimuksia 35.
- Hautamäki, L. 1989. Elävä kylä, elävä kotiseutu, elävä Suomi. Kyläasiain neuvottelukunta, Julkaisusarja A 2/89.
- Hautamäki, L. 1991. Alueellisen suunnittelun teoriat ja menetelmät. Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos.
- Hautamäki, L. 2000. Maaseudun menestyjät: Yritykset kehityksen vetureina. Kunnallisanalan Kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut, 23.
- Hautamäki, L. 2002a. Teollistuva maaseutu – menestyvät yritykset maaseudun voimavarana. Kunnallisanalan kehittämssäätiön tutkimusjulkaisut, 34.
- Hautamäki, L. 2002b. Teollistaminen maaseutupolitiikan välineenä. Maaseudun uusi aika 3/2002.
- Helve, H. 1994. Kunta ja alueellinen yhteistoiminta. Hallinnon tutkimus 2/1994, 118–124.
- Henttonen, A. 2009. Maaseutu politiikan tantereena: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 1988–2008. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä.
- Hyryläinen, T. 1988. Kylien kehittäminen luovuuden näkökulmasta. Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos.
- Hyryläinen, T. 1992. Omaehtoisuuspyrkimys alueellisessa kehittämisessä. Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos.
- Hyryläinen, T. 1994. Toiminnan aika: Tutkimus suomalaisesta kylätoiminnasta. Line Sixtyfour.
- Hyryläinen, T., Katajamäki, H., Piispanen, S. & Rouhiainen, V. 2011. Neoendogeenisen maaseutupolitiikan ilmeneminen kylätoiminnassa. Maaseutututkimus 19:2, 20–38.
- Hyryläinen, T., Kiviaho, A. & Linkoranta, T. 2025. Kuntien kyläsuhteen muutos ja nykytila. Maaseutututkimus 33, 101–132. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.160208>.
- Jokioinen, J., Teittinen, J. & Ukkola, T. 1978. Kylien kehittäminen: Esimerkkikuntana Kerimäki. Helsingin yliopiston maantieteen laitos. Suomen Kunnallisliitto. Kerimäen kunta. Kylätutkimus 76, raportteja 4/1978.
- Jänis, L. 2018. Yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen Suomessa nyt ja tulevaisuudessa. Maaseudun uusi aika 26:2–3, 110–120.
- Kajamaa, T. 1982. Kylien kehittämisen organisaatio. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopiston Maantieteen laitos. Tampereen yliopisto, Aluetiede, tiedonantoja 17.
- Kangas, A. 1988. Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu tutkimuksena ja politiikkana. Jyväskylän yliopisto.
- Korhonen J. 1977. Maaseutukylien kyläyhteisöjen aktiivisuus. Helsingin yliopiston maantieteen laitos. Kylätutkimus 76, raportteja 2/1977.

- Kumpulainen, K. 2013. Tutkimusmatka suomalaiseen kylätutkimukseen. Maaseudun uusi aika 21:2–3, 12–22.
- Myrdal, G. 1957. Economic theory and underdeveloped regions. Gerald Duckworth.
- Palomäki, M. 1963. The functional centers and areas of South Bothnia, Finland. Societas geographica Fenniae.
- Palonen, T. 1996. Lauri Hautamäki – kylätoiminnan isä. Teoksessa Puheenvuoroja aluekehityksestä: Juhlakirja professori Lauri Hautamäen 60-vuotispäiväksi. Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos. 203–207.
- Palonen, T. 2022. Ensimmäinen kehitysloikka: Kyläsian neuvottelukunta järjestäytyi yhdistykseksi, joka päätti muuttaa toimistonsa Helsingistä maaseudulle. Teoksessa Perheentupa, T. (toim.). Kyläfoorumista paikalliskehittämisen keskusjärjestöksi: Suomen Kylät ry:n vaiheita vuosina 1997–2022. 17–24.
- Papunen, P. 1986. Monitasosuunnittelu alueellisessa kehittämisessä. Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos.
- Perheentupa, T. (toim.). 2022. Kyläfoorumista paikalliskehittämisen keskusjärjestöksi: Suomen Kylät ry:n vaiheita vuosina 1997–2022. https://suomenkylat.fi/content/uploads/2023/01/suomen-kylat-historiikki_web-3.pdf.
- Repo, E. 1990. Fyysisen kyläympäristön kehittäminen monitasosuunnittelun osana. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 298. Tampereen yliopisto.
- Rimmi, M. 1988. Kylätoiminta kansalaisaktiivisuutena. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos.
- Rouhinen, S. 1980. Toimintasuuntautunut tutkimusstrategia ja maaseudun aluerakenteen kehittäminen. Julkaisematon lisensiaatin tutkimus. Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos.
- Senge, P. 1990. Fifth discipline – The art and practice of the learning organization. New York.